

ד. האוכל חמץ בשעה ששית – מכים אותו מכת מרדות (רמב"ם הל' חמץ טו"א). ומשמע שבשעה חמישית אינו לוקה, שלא החמירו בה כל כך. ובשעה ששית אפשר שלוקה מכת מרדות אף על הנאה בלא אכילה (עפ"י לחם משנה שם [וע' בהדושי מרן רי"ז הלוי שאיסור השעה ששית והשעה חמישית חלוקים ביסוד דינם, שזה משום 'חמץ' וזה גזרה בעלמא. וע"ע אמת ליעקב כח:]). ובהגהות המשל"מ הל' יסוד"ת ה, ח ד"ה וראיתי לה"ה צידד לענין הנאה).

ה. בירושלמי (א, ה) ישנן דעות אמוראים שהלכה כרבן גמליאל. ואולם הרמב"ם (חמץ א, ט) פסק כתלמודנו שהלכה כרבי יהודה, ואף תרומה ולחמי תודה ושאר חמץ של קדשים, לא אוכלים ולא שורפים עד שתגיע שעה ששית.

דפים יא – יב

כד. האם ובכמה אדם עשוי אדם לטעות בהערכת השעה, ומאי נפקא מינה?

נחלקו תנאים על טווח הזמן שאדם עשוי לטעות בו (בזמנם), שהערכת השעות היתה לפי מצב החמה ולא לפי שעות מדויק. תפארת ישראל). ונחלקו אמוראים בפירוש מחלוקת התנאים; – לשיטת אביי, בדברים המסורים לכל; לרבי מאיר חוששים לטעות של שעה, ולכן אסר רבי מאיר לאכול חמץ בשעה ששית של יום י"ד. ולרבי יהודה יש לחוש לטעות של שעותיים.

ובדברים המסורים לזריזים, כגון עדים המעידים עדות נפשות ונחקרים על השעה; לרבי מאיר אין אדם טועה כלל, ול'איכא דאמרי' – טעותו במשהו. [וכשאחד אומר בשתי שעות היה מעשה וחברו אומר בשלש שעות – עדותם קיימת, כי מניחים שזה נתכוין לסוף שעה שניה וזה לתחילת שעה שלישית. אבל שלש וחמש – עדותן בטלה]. ולדברי רבי יהודה אדם טועה בחצי שעה, ול'איכא דאמרי' – בשעה ומשהו [ולכן זה אומר בשלש וזה בחמש – עדותם קיימת, שיש להניח שזה נתכוין לסוף שלש וזה לתחילת חמש, והמעשה היה באמצע שעה רביעית, או ל'איכא דאמרי' בסוף שלש או בתחלת חמש].

לרבא, אף בעדות המסורה לזריזים, לרבי מאיר אדם טועה בשעותיים חסר משהו ולרבי יהודה בשלש שעות חסר משהו, ואין העדות בטלה אלא בהפרש זמן גדול מטווחים אלו. [לרבא, משום והצילו העדה יש לבית דין לתפוס את הפער הגדול האפשרי מדברי העדים, כגון כשזה אומר שתיים וזה שלש, היינו תחילת שתיים וסוף שלש, ואם כן כשאומר רבי מאיר שעדותן קיימת הרי שגם בפער כזה שהוא כשתי שעות, אדם טועה].

אבל זה אומר בשלש וזה בחמש – עדותם בטלה לר"מ, ואין אומרים מעשה היה ברביעית ושניהם טעו, כי אין לתלות הטעות בשניהם. וגם אין בודקים אותם שמא זה נתכוין לסוף שלש וזה לתחילת חמש – כי אין בודקים להחמיר ולקיים העדות (עפ"י תוס' ועוד. אכן אם אמר אחד בסוף שלש ואחד בתחילת חמש – נראה שעדותם קיימת).

וכן לענין הזמה, נותנים לעדים את מלוא טווח הטעות האפשרי, ואינם נחשבים זוממין עד שיעידו עליהם 'עמנו הייתם' במשך הזמן שהם מעידים עליו עם הטעות האפשרית; לרבי מאיר שעתיים פחות משהו מקודם לתחילת השעה שהעידו ושעתיים פחות משהו לאחר סוף השעה שהעידו. ולרבי יהודה, שעה נוספת מכאן ומכאן.

יש אומרים שזה דוקא כאשר כל עד נקב שעה אחרת, אבל הושוו שניהם לשעה אחת, אין לתלות שניהם טעו, ואפשר להזימם אם אומרים עמנו הייתם באותה שעה שאמרתם (תוס' רבנו פרץ. וכן כתבו כמה מהמפרשים בדעת הרמב"ם). ואולם מפשטות דברי רש"י נראה לכאורה שאינו סובר כן.

בין שעה חמשית ביום לשעה שביעית אין אדם טועה (אף בין סוף חמשית לתחילת שביעית. כ"מ בגמרא), שבזו חמה במזרח ובזו במערב. ואף על פי כן גזר רבי יהודה בחמץ שלא לאכול בשעה חמשית – אם משום שחמץ מסור לכל אדם ויש מי שיטעה (אביי), אם משום גזרת יום המעונן (כן הסיק רבא). אבל בין ששית לשביעית – עלול לטעות.

לענין עדים, לפי דברי התוס' אפשר שאף בין ששית לשביעית או בין חמשית לששית אין תולים בטעות (ע' מהרש"ל; שער המלך עדות א, ד).

וכן בין יום ללילה אין אדם טועה, ולא בין 'קודם הנץ החמה' / 'לבתוך' / 'לאחר הנץ' (וה"ה כשנחלקו העדים בשקיעת החמה – עדותם בטלה. עפ"י רמב"ם עדות ב, ה).

לענין חמץ הלכה כרבי יהודה, כאמור לעיל. ולענין עדות – רבנו חננאל פסק כרבי יהודה והרמב"ם (עדות ב, ה) פסק כרבי מאיר, שכן סתם משנה כמותו.

דף יב

כה. כיצד מבערים את החמץ?

רבי יהודה אומר: אין ביעור חמץ אלא שריפה. ודוקא שלא בשעת ביעורו, אבל בשעת ביעורו – השבתתו בכל דבר.

לפרש"י: בשעה ששית – בשריפה. לאחר מכן שכבר נאסר – בכל דבר. ולרבנו תם והרא"ש (בתשובה יד, ג) ועוד ראשונים – להפך, אין שריפה אלא לאחר שנאסר, דומיא ד'נותר'. ובתוס' רבנו פרץ מובא שגם קודם זמן האיסור, מצוה מדרבנן לשרוף, כפי ששנינו 'ושרפין בתחילת שש'. ויש מפרשים שקודם זמן האיסור צריך לחזור אחר עצים לשרוף אבל כשהגיע זמן האיסור אם אין לו עצים השבתתו בכל דבר ('יש מפרשים' במאירי).

ונראה שלדעת רש"י קודם שהגיעה שעת האיסור, כשם שמותר לו לאכול את החמץ כך מותר לו לזרותו ברוח או להטילו בים, אלא שאינו מקיים בכך מצות השבתה רק עשה מעשה שלא יעבור עליה. נמצאת מצות השריפה – רשות, שאם קיימה עשה מצוה ואם חיסרה לא עבר על המצוה (עפ"י חזון איש קכד, לדף כו:).

כתב הרא"ש (פ"ב ג): לפרש"י, דוקא בשעה ששית מצוותו בשרפה אבל קודם לכן – השבתתו בכל דבר. ולפי זה נראה שמצות שריפה לרבי יהודה אינה אלא מדרבנן, והצריכו שריפה בשעה שהחמץ אסור מדבריהם דהיינו בשעה הששית (עפ"י אבי עזרי (רביעאה) חמץ ג, יא). ויש אומרים שלרש"י השבתתו בשריפה אפילו זמן רב קודם הפסח (עפ"י טור או"ח תמה – וכפשט דברי רש"י כו: שהיוצא בשיירה בתוך שלשים מצוותו בשריפה דוקא לרבי יהודה. וצ"ל שאף הרא"ש מודה ביוצא בשיירה. עפ"י קרבן נתנאל. ונקט שהוא מדרבנן, אבל מפשט דברי רש"י נראה שהוא דאורייתא).

חכמים אומרים: השבתת החמץ בכל דבר, כגון מפרר וזורר לרוח או מטיל לים (כדלהלן כא).

יש מהראשונים שפוסקים כחכמים (רמב"ם ג, יא; בעל העיטור, רבנו יונה, ר"ן ועוד). ויש פוסקים כרבי יהודה (טור תמה בשם רש"י, סמ"ג עשה לט, תוס' כו: ורא"ש פ"ב ג; שו"ת ר"ח או"ז כב – עפ"י סתם משנה בסוף תמורה). ויש אומרים שגם לחכמים מצוותו לכתחילה בשריפה, כמשמעות המשניות שנקטו שריפה (עפ"י בהגר"א סק"א) אלא שאין לחזור אחר עצים כשהגיע זמן האיסור אלא מאבדו מיד (עפ"י ירושלמי ב, א). וכן נוהגים לכתחלה – בשריפה. והמנהג לשרפו אפילו קודם זמנו, לחוש לדעת רש"י (עפ"י רמ"א ו"פ או"ח תמה, א).

ע"ע להלן כא כה.